

UZUMNING EKSPORTBOP NAVLARIDA HOSIL YUKLAMASINI ME'YORLASHNING HOSILDORLIK VA MEVA SIFATIGA TA'SIRI

Mavlonov Bahodir Tursunovich

Bog'dorchilik va uzumchilik agrotexnika bo'limi boshlig'i

Shamsiddinov Quvonchbek Azamatovich

*Akademik M. Mirzayev nomidagi Bog'dorchilik,
uzumchilik va vinochilik ilmiy-tadqiqot instituti
Navoiy ilmiy-tajriba stansiyasi laboranti*

Annotatsiya: Mazkur maqolada uzumning eksportbop navlarida hosil yuklamasini me'yorlashning hosildorlik va meva sifati ko'rsatkichlariga ta'siri o'rganilgan. Tadqiqotlar natijasida tok tuplarida hosil yuklamasini ilmiy asosda boshqarish hosilning miqdor va sifat ko'rsatkichlarini yaxshilashi, mevalarning yirikligi, qand miqdori va tovarboplik darajasini oshirishi aniqlangan. Shuningdek, tokning vegetativ va generativ organlari o'rtasidagi muvozanatni saqlashda hosil yuklamasini me'yorlash muhim agrotexnik tadbir ekanligi asoslab berilgan.

Kalit so'zlar: uzum, eksportbop navlar, hosil yuklamasi, hosildorlik, meva sifati, tokzor, agrotexnika, qand miqdori, tovarboplik.

KIRISH

Bugungi kunda O'zbekistonda uzumchilik qishloq xo'jaligining eksportga yo'naltirilgan istiqbolli tarmoqlaridan biri hisoblanadi. Respublikada uzum yetishtirish hajmini oshirish, eksport geografiyasini kengaytirish hamda xalqaro bozorlarda raqobatbardosh mahsulotlar ishlab chiqarishga alohida e'tibor qaratilmoqda. Ayniqsa, eksportbop uzum navlarini yetishtirishda hosil sifati va mahsuldorlikni oshirishga qaratilgan agrotexnik tadbirlarni takomillashtirish muhim ahamiyatga ega.

Tok o'simligida hosil yuklamasi hosildorlikka ta'sir qiluvchi asosiy omillardan biri hisoblanadi. Hosil yuklamasining me'yoridan ortib ketishi mevalarning maydalashishi, qand miqdorining kamayishi va pishish muddatining cho'zilishiga sabab bo'ladi. Aksincha, hosil yuklamasining haddan tashqari kamaytirilishi tokning biologik imkoniyatlaridan to'liq foydalanmaslikka olib keladi. Shu sababli hosil yuklamasini ilmiy asosda me'yorlash eksport talablariga javob beradigan yuqori sifatli hosil olishning muhim shartlaridan biridir.

Eksportbop navlarda hosil yuklamasini me'yorlash orqali tok tuplarining oziqlanish maydoni optimallashtiriladi, fotosintez mahsulotlarining mevalarga yo'naltirilishi kuchayadi hamda mevalarning yirikligi, tashqi ko'rinishi va kimyoviy tarkibi yaxshilanadi. Bu esa mahsulotning ichki va tashqi bozordagi raqobatbardoshligini oshirishga xizmat qiladi.

Shu munosabat bilan mazkur tadqiqotning maqsadi uzumning eksportbop navlarida hosil yuklamasini me'yorlashning hosildorlik va meva sifatiga ta'sirini baholash hamda ishlab chiqarish uchun maqbul agrotexnik tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat.

ADABIYOTLAR TAHLILI

Uzumchilikda hosil yuklamasini me'yorlash masalalari dunyoning ko'plab mamlakatlarida ilmiy tadqiqotlarning muhim yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Hosil yuklamasi tokning biologik xususiyatlari, vegetativ o'sishi, hosildorligi va meva sifatiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Shu sababli hosil yuklamasining optimal darajasini aniqlash bo'yicha ko'plab ilmiy izlanishlar olib borilgan.

Xorijiy olimlardan Winkler, Weaver, May va Kellerlarning tadqiqotlarida tok tuplarida hosil yuklamasini me'yorlash mevalarning yirikligi, qand miqdori va tashqi ko'rinishini yaxshilashi qayd etilgan. Ularning fikricha, hosil yuklamasining ortib ketishi fotosintez mahsulotlarining ko'plab shingillarga taqsimlanishiga olib keladi, natijada mevalarning pishishi sekinlashadi va sifat ko'rsatkichlari pasayadi.

May (1994) tomonidan olib borilgan tadqiqotlarda tokning barg yuzasi bilan hosil yuklamasi o'rtasidagi muvozanat yuqori sifatli hosil yetishtirishning asosiy omillaridan biri ekanligi ta'kidlangan. Tadqiqot natijalariga ko'ra, tokda vegetativ va generativ organlar o'rtasidagi muvozanat buzilganda hosildorlik va meva sifati pasayishi kuzatilgan.

O'zbekiston olimlaridan akademik M.M. Mirzayev, X. Bo'riyev, T.E. Ostonaqulov, B. To'xtayev va boshqa tadqiqotchilar uzum navlarining agrobiologik xususiyatlari, hosildorligi va agrotexnik tadbirlarini o'rganish bo'yicha ilmiy izlanishlar olib borganlar. Ularning tadqiqotlarida tokni kesish, shingillar sonini me'yorlash va yashil operatsiyalarni o'z vaqtida bajarish eksportbop hosil yetishtirishning muhim omili sifatida baholangan.

Biroq eksportga yo'naltirilgan zamonaviy uzum navlarida hosil yuklamasini me'yorlashning hosildorlik va mahsulot sifatiga ta'siri bo'yicha Navoiy viloyati sharoitida olib borilgan tadqiqotlar yetarli emas. Shu bois ushbu yo'nalishda ilmiy izlanishlarni davom ettirish dolzarb ahamiyat kasb etadi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Tadqiqotlar Akademik M. Mirzayev nomidagi Bog'dorchilik, uzumchilik va vinochilik ilmiy-tadqiqot instituti Navoiy ilmiy-tajriba stansiyasi tajriba maydonlarida olib borildi. Tajribalarda eksportbop uzum navlari tanlab olinib, hosil yuklamasining turli darajalari bo'yicha kuzatuvlar o'tkazildi.

Tadqiqot davomida tok tuplarida qoldirilgan shingillar soni va hosil yuklamasi me'yorlashtirildi. Har bir variantda toklarning vegetativ o'sishi, novda uzunligi, barg yuzasi, shingil vazni, meva yirikligi, hosildorlik va mahsulot sifati ko'rsatkichlari o'rganildi.

Olingan ma'lumotlar biometrik kuzatuvlar, laboratoriya tahlillari hamda matematik-statistik usullar yordamida qayta ishlandi. Mevalarning qand miqdori va sifat ko'rsatkichlari amaldagi metodikalar asosida baholandi.

TADQIQOT NATIJALARI VA MUHOKAMA

Tadqiqot natijalari hosil yuklamasini me'yorlash uzumning hosildorligi va meva sifati ko'rsatkichlariga sezilarli ta'sir ko'rsatishini ko'rsatdi. Tok tuplarida ortiqcha hosil elementlari olib tashlangan variantlarda mevalarning yirikligi va shingil vazni nazorat variantiga nisbatan yuqori bo'ldi.

Hosil yuklamasi me'yorlashtirilgan toklarda fotosintez mahsulotlari mevalarga samarali yo'naltirilgani sababli mevalarning bir tekis pishishi kuzatildi. Bunday variantlarda qand miqdori yuqori, kislotalilik esa nisbatan past bo'lib, mahsulotning eksport talablariga mosligi oshdi.

Kuzatishlar shuni ko'rsatdiki, hosil yuklamasining haddan tashqari ortishi shingillarning maydalashishiga, mevalarning ranglanishi va pishish jarayonining sustlashishiga olib keladi. Natijada mahsulotning tovarboplik darajasi pasayadi. Me'yorlashtirilgan variantlarda esa mevalarning tashqi ko'rinishi, og'irligi va transportga chidamliligi yaxshilandi.

Shuningdek, hosil yuklamasini ilmiy asosda boshqarish tok tuplarining keyingi yilgi hosildorligiga ham ijobiy ta'sir ko'rsatishi aniqlandi. Tokning vegetativ o'sishi bilan hosil hosil qiluvchi organlar o'rtasidagi muvozanat saqlanib, o'simlikning fiziologik holati yaxshilandi.

Olingan natijalar mahalliy va xorijiy olimlarning hosil yuklamasini me'yorlash bo'yicha olib borgan tadqiqotlari natijalari bilan mos keladi hamda eksportbop uzum navlarini yetishtirishda ushbu agrotexnik tadbirning muhimligini tasdiqlaydi. Hosil yuklamasi me'yorlashtirilgan variantlarda shingillarning o'rtacha vazni, mevalarning yirikligi, qand miqdori va tovarboplik ko'rsatkichlari sezilarli darajada yaxshilandi. Shuningdek, mevalarning bir maromda pishishi va eksport talablariga mos sifat ko'rsatkichlariga ega bo'lishi kuzatildi.

XULOSA

Uzumning eksportbop navlarida hosil yuklamasini me'yorlash tokning biologik xususiyatlarini hisobga olgan holda hosildorlik va mahsulot sifatini boshqarishning muhim agrotexnik usullaridan biri hisoblanadi. Tadqiqotlar natijasida hosil yuklamasini optimal darajada saqlash tokning vegetativ va generativ organlari o'rtasidagi muvozanatni ta'minlashi aniqlandi.

Hosil yuklamasining ortib ketishi esa tokning oziqlanish imkoniyatlarini cheklab, mevalarning maydalashishiga, pishish jarayonining kechikishiga hamda mahsulot sifatining pasayishiga olib kelishi aniqlandi. Shu sababli hosil yuklamasini ilmiy asosda me'yorlash yuqori va sifatli hosil olishning muhim omillaridan biri hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Mirzayev M.M. Uzunmichilik asoslari. – Toshkent: Mehnat, 2018. – 320 b.
2. Bo'riyev X.Ch. Uzun yetishtirish texnologiyasi. – Toshkent: O'qituvchi, 2019. – 284 b.
3. Ostonaqulov T.E. Mevachilik va uzumchilik. – Toshkent: Tafakkur, 2020. – 368 b.
4. To'xtayev B.A. Uzunmichilikda agrotexnik tadbirlar samaradorligi. – Toshkent: Fan, 2017. – 215 b.
5. Winkler A.J., Cook J.A., Kliewer W.M., Lider L.A. General Viticulture. – Berkeley: University of California Press, 1974. – 710 p.
6. Keller M. The Science of Grapevines: Anatomy and Physiology. – London: Academic Press, 2015. – 509 p.
7. May P. Flowering and Fruitset in Grapevines. – Adelaide: Lythrum Press, 1994. – 90 p.
8. Jackson D.I., Lombard P.B. Environmental and Management Practices Affecting Grape Composition and Wine Quality. – American Journal of Enology and Viticulture, 1993. – Vol. 44. – P. 409–430.
9. Reynolds A.G. Managing Wine Quality: Viticulture and Wine Quality. – Cambridge: Woodhead Publishing, 2010. – 456 p.
10. Smart R., Robinson M. Sunlight into Wine. – Adelaide: Winetitles, 1991. – 88 p.
11. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining qishloq xo'jaligida suv tejovchi va intensiv texnologiyalarni joriy etish bo'yicha qarorlari va farmonlari.
12. Akademik M. Mirzayev nomidagi Bog'dorchilik, uzumchilik va vinochilik ilmiy-tadqiqot instituti ilmiy to'plamlari. – Toshkent, 2020–2024.